

Anna Storm
**"Industrisamhällets omvandling –
Nya bilder av gamla platser"**

ur

Lars-Eric Jönsson, Anna Wallette & Jes Wienberg (red.)
Kanon och kulturarv: historia och samtid i Danmark och Sverige
(2008)

Serie: Centrum för Danmarksstudier nr 19, ISSN: 1651-775X

Upplaga för elektronisk publicering för forsknings-, utbildnings- och
biblioteksverksamhet och ej för kommersiella ändamål.

Publicerad med tillstånd från Makadam förlag.

Tryckt utgåva finns i bokhandeln:

ISBN 978-91-7061-0509

Makadam förlag, Göteborg & Stockholm

www.makadambok.se

Edition to be published electronically for research, educational and library needs
and not for commercial purposes.

Published by permission from Makadam Publishers.

A printed version is available through book stores:

ISBN 978-91-7061-0509

Makadam Publishers, Göteborg & Stockholm, Sweden

www.makadambok.se

Denna Creative Common-licens betyder att du som använder verket måste erkänna
ovanstående som upphovs personer; att spridning av texten är tillåten, men endast
i icke-kommersiella sammanhang; att verket inte får bearbetas.

INDUSTRISAMHÄLLET'S OMVANDLING – NYA BILDER AV GAMLA PLATSER

Anna Storm

Den som kommer körande söderifrån och närmar sig det svenska gruvsamhället Norberg möts av en anslående vy. Ur den täta granskogen höjer sig ett kyrktorn och en lave. Laven är aningen högre än kyrktornet. I Norberg finns ett stort antal lavar eftersom orten har en lång historia av malmbrytning; en lave svarar för den avgörande funktionen att transportera upp malmen ur gruvan. Den höga, ljusa betonglave som syns från vägen byggdes på 1960-talet och är den senaste i raden. När Norberg i likhet med många andra orter drabbades av järn- och stålindustrins omfattande rationaliseringar på 1970- och 80-talen förlorade laven sin funktion och lämnades tyst och övergiven. Efter en tid började den förfalla och med dess centrala placering i samhället invid ett bostadsområde, blev den snart betraktad som en potentiell fara.

Norberg sett söderifrån med kyrktornet och laven som höjer sig ur skogen. Foto: förf.

Det privata företag som ägde laven ställde Norbergs kommunledning inför två alternativ. Antingen kunde företaget se till att laven revs eller så kunde kommunen få en summa pengar motsvarande rivningskostnaden för att ta över ägandet och ansvaret för laven. Det blev en animerad offentlig debatt. »Bara riv skiten!« var en allmän uppfattning. För många utgjorde laven en sinnebild för negativa minnen av hårt arbete, förödande nedläggningar och efterföljande arbetslöshet. Några personer tog dock strid för att laven skulle bevaras och framförde argument som handlade om identitet och framtida utvecklingsmöjligheter.¹

Efter en lång tid av diskussion beslöt kommunledningen att ta över laven i syfte att bevara den. Den renoverades delvis och användes bland annat som scen för experimentell teater och musik. I början av 2000-talet möts därför en bilist på väg mot Norberg fortfarande av vyn med granskogen, kyrktornet och laven. Det är nu inte allt. Vid vägkanten finns också en skylt som hälsar välkommen till orten och skylten visar en stiliserad bild av skogen, kyrktornet – och laven. Vad hände på vägen från de upprörda röster som förespråkade en omedelbar rivning av det man betraktade som »skit«, som något fult och farligt, till välkommandet av resenärer med just denna siluett? Hur kunde laven få officiell sanktion som en positivt laddad fysisk miljö, som signalerar stolthet och tillhörighet?

Den nyuppsatta skylten som hälsar välkommen till Norberg och som förutom skogen och kyrktornet också visar den tidigare så omdebatterade laven. Foto: förf.

1. Maths Isacson, *Industrisamhället Sverige. Arbete, ideal och kulturarv*, Lund 2007, s. 237f.

Industriella revolutioner – industriella förflutenheter

Platser kan förändras i fysisk bemärkelse men också med avseende på vilka betydelse som knyts till dem. Laven i Norberg är ett anmärkningsvärt exempel, men ändå bara ett av många uttryck för mer generella och komplicerade processer som påverkat individer och platser runt om i västvärlden under det sena 1900-talet. Förändringarna är uppenbara i det lilla gruvsamhället men i lika hög utsträckning giltiga för de flesta industriella orter och städer i Sverige och andra västländer.² Överflödiga industriella platser har fått nya funktioner och nya betydelse i samband med det som en del forskare kallar den tredje industriella revolutionen.³

De senaste 150 åren kan med detta synsätt sägas karaktäriseras av tre industriella revolutioner. Den första handlade om ångkraft och järnvägar – den inträffade grovt räknat i mitten av 1800-talet. Den andra kan tidfästas till årtiondena runt sekelskiftet 1900 – den initierades av elektriciteten och förde med sig den rationella företagsledningen. Den tredje industriella revolutionen är kopplad till 1970- och 80-talens strukturella förändringar, som innebar en betoning på flexibel specialisering, ökad konsumtion och globala marknader.⁴ Genom att kalla dessa förändringar en tredje industriell revolution framhålls likheterna mellan perioderna och en fortgående industriell produktion som en förutsättning för samhället, till skillnad från de forskare som väljer att beteckna tiden efter 1970 i termer av ett post-industriellt eller post-modernt samhälle.

Var och en av de tre industriella revolutionerna har, menar jag, medfört ett särskilt förhållningssätt till det nära förflutna. Den första revolutionen satte fokus på det som då uppfattades som försvinnande agrara miljöer och uttrycktes i skapandet av institutioner som exempelvis Skansen i Stockholm. Redan under den andra revolutionen hade dock ett industriellt förflutet etablerats, vilket bland annat tjänade som kontrast till samtiden. Genom att ställa ut äldre maskiner bredvid samtida produktionsmiljöer framstod den moderna industriella tekniken som än mer modern, något som till exempel skedde vid en jubileumsutställning i Göteborg på 1920-talet.⁵ De omfattande insamlingar som

---

2. Stora delar av artikeln bygger på Anna Storm, *Hope and Rust. Reinterpreting the Industrial Place in the Late 20th century*, Stockholm 2008.

3. För en historiografi, se Maths Isacson, »Tre industriella revolutioner«, *Industrialismens tid. Ekonomisk-historiska perspektiv på svensk industriell omvandling under 200 år*, red. Maths Isacson & Mats Morell, Stockholm 2002.

4. Maths Isacson, »Industrialismens faser och utveckling«, *Industrisamhällets kulturarv. Betänkande av Delegationen för industrisamhällets kulturarv*, SOU 2002:67, s. 75–84.

5. Anders Houltz, *Teknikens tempel. Modernitet och industriarv på Göteborgsutställningen 1923*, Hedemora 2003.

gjordes till den industrihistoriska presentationen på Göteborgsutställningen lade för övrigt sedermera grunden till Sveriges nationella tekniska museum.

I anknytning till den tredje industriella revolutionen och till de många röster som talade om samtiden som post-industriell och post-modern, framstod det industriella för första gången i sin helhet som något förflutet. Det välfärdssamhälle som byggts kring industriell tillväxt var hotat. Fabriken med de rykande skorstenarna, det löpande bandet och lönearbetet hade blivit en stark symbol såväl för skönhet, modernitet och framsteg som för miljöförstöring, förtryck och individens utplåning.⁶ När förändrade produktionsmönster i den tredje industriella revolutionen lämnade många centralt belägna fabriker tomma och övergivna, ställdes de fysiska miljöernas symboliska betydelse på sin spets. Var den tomma fabriken eller produktionsmiljön ett fult sår i det urbana landskapet eller ett värdefullt monument över en förfluten tid?

Ny användning – ny betydelse

Det sena 1900-talet innebar en mängd platser präglade av en post-industriell situation – platser där industriell verksamhet en gång försiggått men sedan definitivt upphört. I vissa fall revs den byggda miljön, i andra fall fick den stå kvar och förfalla. På många platser anpassades dock bebyggelsen och återanvändes för nya ändamål som skolor, kontor och bostäder. Finns det några generella karaktäristika för dessa återanvända platser och de nya betydelser som knutits till dem?

Ett utmärkande drag för många industriella miljöer är att vatten som kraftkälla och transportled ursprungligen varit en viktig lokaliseringsfaktor. I samband med en återanvändning har vattnet fått en annan huvudsaklig betydelse: skönhet och därmed god arbets- och livsmiljö. Vattnets ekonomiska värde kvarstår men fokus har skiftat från att möjliggöra produktion till att marknadsföra kontor och lägenheter.

Vidare kan noteras att två yrkesgrupper – de som arbetar med kulturarv respektive stadsplanering – varit särskilt involverade i den fysiska och betydelsemässiga förändringen av överblivna industriella platser. Kulturarv som arbetsfält professionaliserades först efter andra världskriget och under 1960- och 70-talen skedde en vidgning av vad som ansågs värt att bevara. En tidigare föreställning om värdefulla materiella lämningar från det förflutna, företrädesvis enskilda monumentala högre ståndsbbyggnader, ökades med ett intresse för det småskaliga och vardagliga liksom för andra typer av be-

---

6. Håkon W. Andersen m.fl., *Fabrikken*, Oslo 2004; Anna Storm, »Fabriken är död, länge leve fabriken«, *Svenska Dagbladet* 12 mars 2006.

Vattnet som tidigare var en kraftkälla och transportmöjlighet har fått ny ekonomisk betydelse som faktor i skapandet av god livsmiljö. Illustration från Norrköping. Foto: förf.

byggelse, exempelvis den industriella.⁷ En internationell organisation för bevarande av industriella miljöer skapades 1973 och ett stort antal konferenser och publikationer såg dagens ljus. Trots det måste det industriella förflutna i början av 2000-talet fortfarande karaktäriseras som en styvmoderligt behandlad kategori inom kulturarvsprofessionen, inkorporerad i kanon men på intet sätt placerad i dess centrum. Orsaken kan sannolikt sökas i hur kostsamt och komplicerat det synes vara att översätta befintlig kulturarvspraktik till att gälla också stora, ofta farliga och svårbegripliga industrimiljöer.

Kulturarvsprofessionen utmanades också underifrån, av delvis amatörledda aktiviteter inom ramen för bland annat industriarkeologi, ekomuseer och studiecirklar, de sistnämnda under parollen »gräv där du står«. Dessa tre fenomen var olika starka i olika länder: industriarkeologin utvecklades företrädesvis i Storbritannien och USA, ekomuseerna i Frankrike och de så kallade grävciinklarna i Sverige. Trots att många av de ledande personerna för dessa aktiviteter var akademiker med en professionell plattform, hävdades ett perspektiv där arbetaren eller den vanliga människan var den som

7. Se t.ex. Gregory Ashworth & Peter Howard, *European Heritage Planning and Management*, Exeter 1999.

ansågs bäst lämpad att skriva sin egen historia. Aktiviteterna bidrog till att uppmärksamma industriella miljöer i termer av historia och kulturarv.

Inom stadsplaneringen började den överblivna industriella bebyggelsen betraktas som en ekonomisk resurs i Sverige i början av 1980-talet. De föregående decenniernas omfattande rivningar av stadskärnor hade mött protester och skapat ett intresse för återanvändning.⁸ Ett decennium tidigare hade konstnärer börjat använda övergivna fabriker i storstäder som New York till kombinerade ateljéer och boendemiljöer. Ganska snart blev »loft living« en trendig bostadsform för en övre medelklass och den industriella arkitekturen värderades högt.⁹ I slutet av 1900-talet var omvandlade industri- miljöer nära vatten eftertraktade boendemiljöer. Magasin, kvarnar och textilfabriker i städer runt om i Europa och USA har blivit lägenheter och kontor som marknadsförs med hjälp av rostiga balkar, råa betongväggar, stora fönster och högt i tak.

Reklam för lägenheter och kontor i ombyggda textilfabriker i Lowell, Mass., USA. Foto: förf.

8. Se t.ex. Bo Hedskog, *Återanvändning av industri- och specialbyggnader. Fastighetsekonomiska, tekniska och funktionella aspekter på val av ny användning*, Stockholm 1982.

9. Sharon Zukin, *Loft Living. Culture and Capital in Urban Change*, New Brunswick, N.J. 1982.

Den industriella platsen har blivit domesticerad samtidigt som förfallet och ruinen har ökat sin dragningskraft. Den övergivna industriella ruinen lockar med sin farlighet, skönhet och tydliga påminnelse om tidens gång. Vissa forskare menar att de förfallna och oordnade industriella platserna är nödvändiga som fristäder i ett alltför tillrättalagt samhälle.¹⁰ De övergivna miljöerna har också kommit att bli en allt viktigare scen eller objekt för olika konstnärliga uttryck som film och fotografi.

Hur stämmer dessa generella karaktäristika av en återanvänd industrimiljö med de processer som ägt rum i en lokal verklighet?

Ett överblivet industriområde under förhandling

I Avesta, Bergslagen, finns ett industriområde som successivt övergavs mellan 1950 och 1980.¹¹ I slutet av 1980-talet övertog Avesta kommun området från det privata företaget för en symbolisk summa. Kommunens första strategi var att försöka hitta ett nytt stort företag som ville etablera sig på platsen, men när det inte lyckades anammades en andra strategi, inriktad mot en mer diversifierad användning. I en del av industriområdet planerades kulturella aktiviteter såsom konstupställningar och museiverksamhet, i en annan del var avsikten att anpassa befintlig bebyggelse till kontor och i en tredje del skulle mindre verkstadsföretag kunna få plats.

I förändringsarbetet upprättades materiella hierarkier. De äldsta husen som var byggda i slaggsten bedömdes också vara de vackraste och mest värdefulla, vilket fick konsekvenser för beslut om rivningar och renoweringar. Yngre bebyggelse revs i syfte att göra den äldre mer synlig och tillgänglig. Hos vissa personer fanns en strävan att spara eller skapa spår av de byggnader som revs, till exempel i form av en rad med I-balkar från en yttervägg eller en nybyggd mur av tegel som blivit över efter rivningsarbetet. Andra personer såg med misstro och skepsis på dessa idéer och vid ett par tillfällen skedde drastiska fysiska förändringar av platsen, som inte diskuterats och beslutats gemensamt i den kommunala organisationen. Omvandlingen av industriområdet var en betydande kommunal satsning som i stort sett inte ifrågasattes. I enskildheter tydliggjordes dock olikheter i uppfattningen om hur bästa vägen till ett framgångsrikt återanvänt industriområde såg ut.

Vissa delar av bebyggelsen i industriområdet – framför allt en hytta från slutet av 1800-talet byggd i slaggsten och ett martinverk (smältugnar för tackjärn och skrotjärn)

10. Tim Edensor, *Industrial Ruins. Spaces, Aesthetics, and Materiality*, Oxford 2005.

11. Detta avsnitt bygger i stor utsträckning på Anna Storm, *Koppardalen. Om historiens plats i omvandlingen av ett industriområde*, Stockholm 2005.

Sparade spår efter att en verksbyggnad rivits. Från vänster en mångfärgad kortvägg, en rad med I-balkar och låga murar byggda av tegel från rivningen. Till höger en slaggstensbyggnad som senare omvandlades till kontor. Foto: Kent Lindström.

– karaktäriserades som unika i jämförelse med andra platser i Sverige och i andra länder. Jämförelsen blev ett led i en lokal argumentation som motiverade varför offentliga medel skulle investeras i att renovera och iordningställa ett gammalt industriområde centralt i staden, lokaliserat mellan centrum och Dalälven.

Till skillnad från många kringliggande orter drabbades inte Avesta av någon förödande nedläggning under 1970- och 80-talen. Järn- och stålföretaget som flyttade ut från sitt gamla industriområde minskade visserligen antalet anställda, men lämnade inte orten utan koncentrerade endast sin produktion till ett nytt område på andra sidan stadens centrum. Omvandlingen av det överblivna industriområdet sprang därför inte ur behovet att möta en kris utan kan närmast betecknas som en framtidssatsning. I Avesta var omvandlingsarbetet inte heller initierat underifrån i form av gräv-cirklar eller liknande.

Företaget som träder tillbaka, den offentliga initiativtagaren och de nya typerna av användning passar således väl in i den ovan beskrivna generella bilden, medan andra perspektiv som arbetarhistoria i stort sett saknas. Hur ser det ut på andra platser? Två förändringsprojekt som ingår i ett slags historiografi över strävan att etablera de över-

blivna industriella platserna på kulturarvets arena och som en resurs i samtida lokal och regional utveckling, är Ironbridge Gorge Museum och Landschaftspark Duisburg-Nord, belägna i England respektive Tyskland.

En masugn som kulturarv

I Ironbridge i engelska Midlands skapades på 1960- och 70-talen ett museum i en naturskön dalgång längs floden Severn. Museet och naturen skulle tjäna som rekreationsområde för befolkningen i det närbelägna Telford new town – en del i den brittiska regeringens satsning på nya urbana miljöer. Museet formerades kring ett antal industriella eller hantverksmässiga produktionsplatser för tillverkning av bland annat pipor, kakel, hushållsporslin och järn. Ett friluftsmuseum inspirerat av Skansen i Stockholm samlade ett antal byggnader som inte kunde bevaras *in situ*, samt rekonstruerade ytterligare miljöer som inte alls kunnat bevaras. Friluftsmuseet uppvisade flera industriella inslag men dominerades av en i huvudsak nyuppförd viktorsansk stadsmiljö.

Bland de olika industrierna var det järnet som stod i centrum. På 1700-talet genomfördes här framgångsrika experiment där järnmalm smältes med hjälp av koks i stället för den knappa resursen träkol. Det nya bränslet var en viktig faktor för förändrade produktionsmönster och Ironbridge sågs därför av många som den industriella revolutionens vaggga. Byns namn hänför sig till vad som sågs vara världens första järnbro, tillverkad och rest över floden Severn i slutet av 1700-talet. Nästan omedelbart kom ingenjörer och konstnärer tillresande från andra länder för att beskåda bron som en sevärdhet. Masugnen som knyts till de tidiga experimenten med koks inkluderades på 1970-talet i museikomplexet, men hade en förhistoria i ett företagsmuseum etablerat i slutet av 50-talet i samband med att det lokala järn- och stålföretaget firade sitt 250-årsjubileum.

Parallellt med museets etablering växte de industriarkeologiska aktiviteterna i omfattning och betydelse. Det industrialiserade Midlands var en region där det industriarkeologiska intresset var särskilt högt. Trots detta skapades ett av världens första industrimuseer i stort sett fristående från dessa volontära räddnings- och dokumentationsaktioner. Flera enskilda personer var involverade i såväl industriarkeologi som museet i Ironbridge och utgjorde därigenom länkar mellan de båda företeelserna. Museet skapades och utformades dock under ledning av en stiftelse och med professionella museimän som anställda. I linje med en brittisk tradition av volontärarbete deltog under de följande decennierna många hundra frivilliga som byggnadsarbetare, guider eller biljettkontrollanter. Vad museet skulle handla om och vilka berättelser som skulle betonas bestämdes dock i huvudsak av den avlönade ledningsgruppen.

Satsningen på att bevara och visa det industriella förflutna i Ironbridge var således inte initierad underifrån eller präglad av ett arbetarperspektiv. Den lokala förankringen var inledningsvis inte heller särskilt stark. I det sena 1960- och tidiga 70-talet var byn Ironbridge påtagligt förfallen. De statliga medel som avsatts till att etablera Telford new town och rusta upp dess omgivningar användes bland annat till att köpa upp ett stort antal fastigheter i Ironbridge, renovera och sälja tillbaka dem till privata ägare. Den befolkning som sålde sina nedgångna hus var dock inte densamma som köpte de nyrenoverade och betydligt dyrare bostäderna. Ironbridge genomgick därför en snabb och genomgripande gentrifieringsprocess parallellt med museets bildande.

Vid flera av de arbetsplatser som museet byggdes kring hade verksamheten upphört så pass långt tillbaka i tiden att det fanns få om alls några kvarvarande personer med egna minnen av arbetet där. När museet växte och allt fler människor vid något tillfälle arbetat eller kände någon som arbetat på museet genererades i stället ett nytt slags samband mellan lokalbefolkningen och platsens industriella förflutna.

Ironbridge Gorge Museum, som museet kom att heta, kan sägas ha haft två övergripande ambitioner även om dessa inte artikulerades så i sin samtid. En av dem var att positionera sig som en ny typ av museum, vilket betonade upplevelse med hjälp av tidstypiskt klädda guider och autentiska miljöer, till skillnad från museer som baserades på föremål presenterade i montrar inomhus. En andra ambition var att placera det industriella förflutna och dess fysiska lämningar som ett kulturarv bland andra kulturarv, på samma arena som fornborgar, slott och agrara miljöer. Båda föresatserna kröntes med framgång. Museet erhöll en lång rad utmärkelser och 1986 upptogs Ironbridge Gorge på Unescos världsarvslista som en av de första industriella miljöerna. Fortfarande i början av 2000-talet, över trettio år efter starten, är museikomplexet välkänt och lockar förutom skolklasser och familjer också dem som arbetar professionellt med industriarv.

En industriell landskapspark

I Duisburg i det tyska Ruhrområdet omvandlades i slutet av 1980- och början av 90-talet en förhållandevis modern tackjärnshytta till något som betecknades som en »landskapspark«. Den tidigare slutna privata produktionsmiljön fick en offentlig ägare och öppnades successivt för allmänheten. Det överblivna industriområdet iordningställdes så att det blev möjligt att klättra upp på en masugn och se ut över det i övrigt flacka landskapet. I en gasklocka skapades en inomhusmiljö för dykning och i de många malmbåsen byggdes klätterräddningar och lekplatser. I den kringliggande terrängen

Landschaftspark Duisburg-Nord, utsikt från masugnskransen. Foto: förf.

av slagghögar markerades promenad- och cykelstigar och i en kraftstation byggdes en restaurang. Kvällstid lyste en ljusinstallation upp området i starka färger. Området tilläts växa igen men även medvetna planteringar har gjorts. Begreppet *Industrienatur* och ett estetiserande bildspråk användes för att uppvärdera den industriella igenväxningen och bidrog så till platsens nya definition som landskapspark.

Förändringen av Meidericher Hütte till Landschaftspark Duisburg-Nord utgjorde en del av ett omfattande program som fokuserade det starkt förorenade området längs floden Emscher. Programmet kallades Internationale Bauausstellung Emscher Park, men rymde betydligt mer än en traditionell arkitektur- och stadsplaneutställning. Fokus i programmet låg på ekologisk omställning och förbättrade livsmiljöer i området. Landschaftspark Duisburg-Nord började omvandlas några år innan programmet tog sin början 1989 och fungerade därefter som ett slags testarena inom Internationale Bauausstellung Emscher Park. I samband med programmets avslutande festligheter tio år senare utgjorde platsen en central nod. Förutom det uppenbart nödvändiga i att försöka skapa ett grönnare Ruhr är det också möjligt att tolka värdesättandet av *Industrienatur* och fritidsaktiviteterna i Landschaftspark Duisburg-Nord i termer av ersätt-

ningshistoria. Ett problematiskt förflutet av nazism, krigsindustri och förödelse under första halvan av 1900-talet kunde tonas ned med hjälp av ett ideologiskt mindre laddat problem – den fysiska miljöns förändring från kontaminerat land till vänligt fritidslandskap.

Strävan att förbättra natur- och boendemiljön i området gick hand i hand med en ambition att etablera också en ny föreställning om Ruhr. I stället för ett storskaligt och förött industrilandskap skulle en bild av grönområden, sportaktiviteter och ett högkvalitativt kulturliv frammanas. Konstnärliga uttryck blev ett viktigt redskap i detta arbete: utländska konstnärer bjöds in att skapa verk som skulle kunna fungera som landmärken i området. De egentligen enda höjderna i landskapet utgjordes av tippar för industriella restprodukter, företrädesvis slagghögar; därför blev dessa ofta också platsen för de konstnärliga installationerna. Konstverken blev ett hjälpmedel för orientering genom att de syntes på långt håll, och dessutom ett mål att åka till. Från de tillgängliggjorda slagghögarna kunde omgivningen beskådas på ett nytt sätt.

Efter halva programtiden av Internationale Bauausstellung Emscher Park initierades en ny satsning som syftade till att lansera äldre industriella miljöer som turistmål. Ett stort antal platser av olika karaktär presenterades som ingående i en *Route Industriekultur* med gemensam grafisk profil och marknadsföring. Industriarvsleden lanserades med broschyrer och information på Internet samt inte minst med hjälp av bruna vägskyltar som signalerade kulturell sevärdhet. Den som rör sig i Ruhrområdet möts därför förhållandevis ofta av ordkombinationen industri och kultur inom ramen för en turistisk kontext. I området har spår av ett industriellt förflutet uppmärksamrats samtidigt som den industriella produktionen fortgår i stor skala precis intill. Platser i en post-industriell situation har gjorts tydliga i ett alltjämt levande industriellt landskap. Avsändare är en regional offentlig aktör och tänkta mottagare är näringsidkare, turister och lokalbefolkning som förväntas justera sin bild av Ruhr till att inkludera kulturellt intressanta aktiviteter.

Lokala framtidsvisioner

Överblivna industriella platser – kvarlämnade i den tredje industriella revolutionen – har rivits, lämnats att förfalla eller återanvänts för nya ändamål. Trots många olikheter i tid och rum vill jag hävda att det finns gemensamma drag som förenar de omvandlade och återanvända industriella platserna.

Vissa forskare har framhävt eller antagit en koppling mellan å ena sidan de underifrånperspektiv som betonade arbetarens företräde att berätta arbetets historia och

å andra sidan omvandlingen av övergivna industrimiljöer.¹² Utifrån de här beskrivna platserna har dock denna länk inte kunnat bekräftas utan i stället verkar det som om två förhållandevis oberoende processer ägt rum. En annan föreställning som kan ifrågasättas utifrån ovanstående exempel är kopplingen mellan en upplevelse av kris och ett sökande efter stabilitet i lämningar från det förflutna. De tre beskrivna platserna karaktäriserades inte i första hand utav kris utan av omvälvande förändringar i samhället där hopp inför framtiden var ett viktigt inslag.

En tredje iakttagelse som förenar de tre platserna är att de drivande personerna varit nykomlingar utan egen erfarenhet av den industriella miljön när den var i produktion. Den överblivna industriella platsen har således uppmärksammats och omvandlats av personer som mötte den för första gången i övergivet och förfallet skick. Ägare och initiativtagare har vidare i samtliga fall varit en offentlig aktör, som tagit över när det privata företaget trätt tillbaka. Den gentrifieringsprocess som ägt rum avseende aktiviteter och målgrupper kan kompliceras med det faktum att den också inneburit att tidigare slutna områden öppnats och gjorts tillgängliga för allmänheten.

Den industriella platsen har laddats med nya betydelser som ofta karaktäriseras av en ny industriell estetik. De rostiga balkarna och närheten till vatten har blivit försäljningsargument för bostäder riktade till en välutbildad övre medelklass. Det industriella har också blivit en scen för konst och i vissa fall i sig själv ett slags konstverk. En logik har etablerats som styr vilka byggnader eller industriella strukturer som ska bevaras respektive rivas och vilka materiella karaktärsdrag och berättelser som ska accentueras respektive tonas ned. Fabrikens tvetydiga symbolik, de ljusa och mörka aspekter som kan knytas till den industriella platsen, har varit en rik källa att ösa ur för de enskilda aktörer som varit aktiva i omtolkningsprocessen. Den styrande principen har dock varit framtidsorienteringen, om målet så handlat om ett ekonomiskt bärkraftigt industriellt kulturarv eller en stärkt lokal identitet. Den nya betydelsen av de omvandlade industriella platserna kan därför sägas vara en vision för den lokala framtiden.

Summary

Reinterpreting the industrial place

When Western industrial society changed in a decisive way around 1970, a great many centrally located industrial places became redundant. If the factory or the industrial

---

12. Isacson, *Industrisamhället Sverige*, s. 240, 247; Annika Alzén, »Kulturarv i rörelse. En jämförande studie«, *Kulturarvens gränser. Komparativa perspektiv*, red. Peter Aronsson m.fl., Göteborg 2005, s. 221.

built environment was not torn down or left to fall into decay, it was often reinterpreted and reused for new kinds of activities such as schools, museums or offices. In these reuse processes different groups of actors tried to project their preferred image on the place; among these may be mentioned a perspective asserting a heritage from below and a perspective of urban planning towards gentrification. One common denominator, however, is that the new understanding of the recently redundant industrial place is marked by local visions of the future. The heritage creation process and the endeavour to play on the canonized arena has thus become a way to let the rust from the past signify a new hope.

Referenser

- Alzén, Annika, »Kulturarv i rörelse. En jämförande studie«, *Kulturarvens gränser. Komparativa perspektiv*, red. Peter Aronsson m.fl., Bokförlaget Arkipelag, Göteborg 2005
- Andersen, Håkon W. m.fl., *Fabrikken*, Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, Oslo 2004
- Ashworth, Gregory & Howard, Peter, *European Heritage Planning and Management*, Intellect Ltd, Exeter 1999
- Edensor, Tim, *Industrial Ruins. Spaces, Aesthetics, and Materiality*, Berg, Oxford 2005
- Hedskog, Bo, *Återanvändning av industri- och specialbyggnader. Fastighetsekonomiska, tekniska och funktionella aspekter på val av ny användning* (TRITA-FAE-1012 meddelande 5:12. Stockholm), Institutionen för fastighetsekonomi, sektionen för lantmäteri, KTH, Stockholm 1982
- Houltz, Anders, *Teknikens tempel. Modernitet och industriarv på Göteborgsutställningen 1923* (Stockholm papers in the history and philosophy of technology, Trita-HOT: 2041), Gidlunds, Hedemora 2003
- Isacson, Maths, »Industrialismens faser och utveckling«, *Industrisamhällets kulturarv. Betänkande av Delegationen för industrisamhällets kulturarv*, SOU 2002:67, s. 75–84
- Isacson, Maths, *Industrisamhället Sverige. Arbete, ideal och kulturarv*, Studentlitteratur, Lund 2007
- Isacson, Maths, »Tre industriella revolutioner«, *Industrialismens tid. Ekonomisk-historiska perspektiv på svensk industriell omvandling under 200 år*, red. Maths Isacson & Mats Morell, SNS förlag, Stockholm 2002
- Storm, Anna, »Fabriken är död, länge leve fabriken«, *Svenska Dagbladet* 12 mars 2006
- Storm, Anna, *Hope and Rust. Reinterpreting the Industrial Place in the Late 20th century* (Stockholm papers in the history and philosophy of technology, Trita-HOT: 2057), Stockholm 2008

ANNA STORM

Storm, Anna, *Koppardalen. Om historiens plats i omvandlingen av ett industriområde* (Stockholm papers in the history and philosophy of technology, Trita-HOT: 2047), Stockholm 2005

Zukin, Sharon, *Loft Living. Culture and Capital in Urban Change*, Rutgers University Press, New Brunswick, N.J. 1982